

Zbigniew Naworski, *Sejmik generalny Prus Królewskich 1569–1772. Organizacja i funkcjonowanie na tle systemu zgromadzeń stanowych prowincji*, Toruń 1992, ss. 216.

Środowisko historyków toruńskich od dawna wykazywało uwagę problemami badawczymi związanymi z dziejami parlamentaryzmu Prus Królewskich. Działalności sejmiku generalnego poświęcono wiele przyczynków głównie jednak o charakterze przekrojowym. W dysproporcji do tego pozostawał brak polskiej monografii tematu, której postulaty opracowania wielokrotnie w literaturze podnoszono. Lukę tę w dużej mierze wypełnia prezentowana praca. Celem jej jest, jak stwierdza autor, przedstawienie sejmiku generalnego Prus Królewskich, głównie jednak jako instytucji, a więc przede wszystkim spraw struktury i funkcjonowania. Z pełnego obrazu sejmiku wykluczono zatem już na wstępie problematykę obrad i chronologii. Było to zresztą świadome zamierzenie autora, a powody tego stanowiska wydają się być uzasadnione. Optymizmem nastroja przy tym fakt, że badania w tym zakresie autor planuje zaprezentować w odrębnej publikacji. Brak ten autor próbuje zrekomensować porównawczym przedstawieniem sejmiku generalnego na tle pozostałych struktur systemu zgromadzeń stanowych prowincji, co należy uznać za przedsięwzięcie celne i udane, w dużej mierze poszerzające ogólny obraz sejmików.

Monografię rozpoczyna warsztatowy wstęp omawiający cel pracy, wykorzystane źródła i dotychczasowy stan badań oraz aneks terminologiczny, co należy uznać za trafne z racji różnych rozbieżności pojęciowych. Na podkreślenie zasługuje tutaj omówienie kwerendy archiwalnej, ukazującej niezwykle bogactwo materiału źródłowego, dotychczas w małym stopniu wykorzystywanego. Cytowany wykaz, zwłaszcza materiałów rękopiśmiennych, należy uznać za wręcz imponujący. Sumienne jego opracowanie świadczy o ogromie włożonego wysiłku, chociaż pozostawia pewien niedosyt, że podane ujęcie tematu, nie pozwoliło wyczerpująco wszystkiego wykozystać. Autor nie zaniedbując szerokiego poszukiwań archiwalnych, podparł też swoje ustalenia bogatymi źródłami drukowanymi i obszerną literaturą.

Trzon pracy stanowią cztery rozdziały. Ich konstrukcja oparta o kryterium chronologiczne i rzeczowe w zasadzie jest spójna i przejrzysta wykazując jednak pewne niedociągnięcia. W pierwszym rozdziale opracowano kształtowanie się pruskiego ustroju sejmikowego od XIII w. do unii parlamentarnej Prus Królewskich i Korony w 1569 r. Partia ta jest typowo historycznym, ale i niezbędnym wstępem do tematu głównego. Przedstawiona geneza ma jednak charakter typowo chronologiczny, co stoi w pewnej sprzeczności z założeniem instytucjonalnego ujęcia dalszego tematu pracy. Wydaje się, że można było tego chociaż częściowo uniknąć poszerzając partię o strukturze pruskiej reprezentacji stanowej w latach 1466–1569 co lepiej korespondowałoby z kolejnym rozdziałem, w którym omówiono trójstopniowy system zgromadzeń stanowych Prus Królewskich. Nie ukształtował się on od razu w XVI w., a dopiero w XVII stuleciu, stąd też słuszną decyzją autora określenia ram organizacyjnych ustroju sejmikowego, przed jego sformalizowaniem, co w praktyce zaowocowało ciekawym omówieniem kolejno; sejmików powiatowych, wojewódzkich i generalnego.

Autor ustosunkował się tutaj do podejmowanych prób przekrojowego ukazania kluczowych problemów organizacji sejmików w oparciu o tezę jednolitości instytucjonalnej w ramach określonych terytoriów, czego zresztą nie jest, jak się wydaje zwolennikiem. W rezultacie daje to powód do uznania przez niego za główne kryterium podziału sejmików racji wyłącznie kompetencyjno-funkcyjnych, przy jednoznacznym odrzuceniu nie pasujących mu do specyfiki sejmikowania stanów pruskich innych wspólnych zasad. Z ogólnej lektury pracy nie wydaje się nam jednak być tak całkowicie przekonany o wyjątkowości generała pruskiego na tle innych zgromadzeń stanowych, która uniemożliwiałaby stosowanie względem niego klasyfikacji standardowych. Przedstawione racje znacznych odrębności prowincji wprawdzie są uzasadnione, ale nie eliminujące do stopnia wyjątkowości, gdyż przede wszystkim dostosowano je do przyjętej przez autora konstrukcji pracy, pomijającej obrady sejmiku. Wyodrębnienie trzech podstawowych rodza-

jów sejmików; zwyczajnych, sejmowych oraz nadzwyczajnych, zresztą dobrze opracowanych, jest kanonem dość powszechnie przyjmowanym, faktem że bardziej w ujęciu powszechnym, niż w samej Koronie. Drobne wątpliwości wzbudza również specjalne wydzielenie w tym rozdziale sejmików do Korektury prawa pruskiego jako rodzaju sejmiku nadzwyczajnego. Uważamy bowiem, że jest to pewne zawężenie problemu, który powinien obejmować stosunek do całej reformy prawa chełmińskiego i innych jego źródeł, którymi to sprawami przy okazji rewizji prawa chełmińskiego i uchwalania wilkierzy miejskich wielokrotnie się zajmowano podczas osobnych obrad.

W rozdziale czwartym opracowano ustrój sejmiku generalnego, rzeczowo prezentując jego strukturę organizacyjną: prezesa ziem pruskich, senat, izbę poselską i innych uczestników. Partię tę ujęto w sposób ciekawy, nieformalny, stąd też wydaje się być ona niezwykle interesującą i wnoszącą wiele informacji, także spoza samej struktury sejmiku. Na uwagę zasługuje zwłaszcza przedstawienie „życia wewnątrzsejmikowego”, wzajemnych korelacji i braku zrozumienia poszczególnych struktur. W ostatnim rozdziale autor zajął się kwestią funkcjonowania sejmiku generalnego. Szczególne miejsce zajmuje w nim opracowanie przebiegu obrad sejmowych, a zwłaszcza mechanizmu powstawania i wprowadzenia w życie konstytucji. Okazuje się, że sejmik pruski był tutaj niejednokrotnie prekursorem wielu rozwiązań przyjętych później w praktyce innych zgromadzeń stanowych Korony. Stabilna struktura załamała się, co podkreślono, w czasach saskich, gdy sprawy wewnątrzprovincialne podporządkowane zostały ogólnokrajowym, doprowadzając do niedowładu, a z czasem do powolnego upadku sejmiku. W zakończeniu autor przedstawia cenne rozważania odnoszące się do określenia różnic między sejmikiem pruskim a zgromadzeniami funkcjonującymi w Rzeczypospolitej. Do przedstawionych już w literaturze uwag dorzuca własne spostrzeżenia podkreślające oryginalność zgromadzenia stanowego w Prusach Królewskich. Z pożytkiem dla pracy można by było stworzyć nawet osobny w tym względzie rozdział. Zagadnienia prawoporównawcze nie są bowiem w naszej literaturze specjalnie rozpowszechnione, a ich użyteczność i waga są niepodważalne. Całość monografii kończą tablice organizacyjno-statystyczne, będące cennym uzupełnieniem zawartości merytorycznej oraz spis źródeł i literatury.

Wypada też podkreślić, że praca została wydana niezwykle starannie, chociaż nikły nakład będzie przeszkodą w jej upowszechnieniu, czego należy niewątpliwie żałować.

Monografia Z. Naworskiego jest pozycją znaczącą na temat parlamentaryzmu pruskiego. Poczynione dociekania wyczerpują poruszone aspekty jej celu, wskazując kierunek dalszych poszukiwań. Książka, zwłaszcza dla historyka prawa, wydaje się być tak atrakcyjna, jak i potrzebna.

TADEUSZ MACIEJEWSKI (Gdańsk)

Harald Hendrix; *Traiano Boccalini fra erudizione e polemica. Ricerche sulla fortuna e bibliografia critica*. Leo S. Olschki, 1995, VIII, 408.

W szeroko znanej i cenionej serii; „Il Pensiero Politico” („Myśl Polityczna”) ukazał się kolejny, już 22 tom, opublikowany przez zasłużone dla kultury wydawnictwo florenckie Leo S. Olschki, poświęcony losom i polemikom związanym z postacią i dorobkiem głośnego polityka i pisarza politycznego siedemnastowiecznych Włoch Trajana Boccaliniego (Traiano Boccalini), pióra holenderskiego historyka Harald Hendrixa.

Urodzony w Loreto w 1556 r. studiował T. Boccalini w Padwie i Rzymie, gdzie w latach 1584–1612 pełnił szereg funkcji i godności we władzach państwa kościelnego. Zmarł w 1613 r.